

Аналіз Проєкту Плану післявоєнного відновлення України та рекомендації Екодії

Екодія підтримує наріжні цілі Проєкту Плану відновлення України¹ (далі — План), який був представлений 4–5 липня 2022 року. План базується на стійкості, відновленні, модернізації та євроінтеграції. Важливо, що під час відновлення передбачається збереження орієнтирів на декарбонізацію, інтеграцію кліматичних цілей в усі сектори економіки та суспільного життя.

Зростання ВВП та економіки загалом, про які йдеться у Плані, будуть відігравати значну роль у процесі відновлення, проте для сталого розвитку України важливо рівноцінно враховувати екологічні та соціальні аспекти. Лише в такому випадку вдасться забезпечити якісне та стійке відновлення на покоління.

Попри зазначені вірні орієнтири, План виглядає досить розрізненим і схожим не на цілісне бачення розвитку країни, а на перелік окремих, часто конкуруючих між собою, проєктів. Відповідно, у ньому є як *прогресивні та необхідні рішення — перехід на чисті безвуглецеві технології в металургії, заміщення викопного газу на відновлювані джерела енергії в опаленні, плани інтеграції декарбонізації у всі сектори економіки* — так і небезпечні й неузгоджені між собою. Найважливіше в процесі подальшої роботи над Планом виключити:

- Побудову нових атомних потужностей, оскільки це несумісно з планами переходу на відновлювані джерела енергії та несе невиправданий ризик аварій;
- Послаблення екологічного контролю замість реформи. Натомість має відбутись посилення ефективності дотримання екологічного законодавства та має бути розпочатий державний моніторинг за станом довкілля;
- Дерегуляцію та спрощення доступу до надр і нарощування мінерально-сировинної бази України;
- Нарощування обсягів виробництва тваринництва без застосування технологій для скорочення викидів і переробки відходів сектору. Необхідною є пріоритезація розвитку розосереджених, дрібних і середніх фермерських господарств (на противагу концентрованим промисловим тваринницьким фабрикам).

Важливо зазначити, що на відбудову очікується суттєва фінансова підтримка від міжнародних партнерів. Україна ризикує неефективно витратити ці кошти з різних причин, зокрема через неспроможність продукувати чи впроваджувати якісні проєкти та через відсутність ефективних фінансових механізмів. Створення прозорих механізмів і доступ громадськості до моніторингу використання зазначених коштів може допомогти знизити цей ризик².

Нижче ми надаємо детальні рекомендації стосовно доопрацювання Плану по секторах розвитку та відновлення економіки, нової аграрної політики, енергетичної безпеки та екологічної безпеки.

¹ Проєкт Плану відновлення України <https://ua.urb2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>

² Зелена відбудова України: Позиція громадськості <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ukrainy-pozytsia-hromadskosti.html>

Аналіз Плану відновлення у секторі "Розвиток і відновлення економіки"

Рекомендації щодо ключових реформ, запланованих до виконання:

- **Структурна перебудова економіки шляхом прискореного розвитку переробної промисловості (залучення інвестицій, нарощування експорту, імпортозаміщення)**

Така ціль є важливою для відновлення економіки та створення нових робочих місць. Звертаємо увагу на важливість застосування у переробній промисловості найкращих доступних технологій і методів управління (далі — НДТМ). Впровадження НДТМ є однією з вимог ЄС і повинно першочергово бути враховано при плануванні та розвитку галузі.

Важливо прискорити прийняття та реалізацію законопроекту №6004-2 "Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля" і синхронізуватися з уповноваженим Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів для узгодження усіх питань.

- **Розквіт малого та середнього бізнесу завдяки дерегуляції**

Ми підтримуємо цю ініціативу й вважаємо, що малий і середній бізнес повинен бути основою економічного зростання. Їх розвиток може супроводжуватися програмами державної підтримки, спрощення податкового навантаження тощо. Важливо, щоб процес дерегуляції бізнесу відбувався з дотриманням кращих європейських довкіллевих правил ведення господарської діяльності, з ефективним запобіганням правопорушень і контролем. Це питання є надзвичайно актуальним у процесі переміщення бізнесу й дотримання встановлених екологічних вимог (використання земельних, водних ресурсів, викиди в атмосферне повітря тощо). Також через збільшення кількості ВПО у певних регіонах навантаження на довкілля зростає, і це має враховуватись.

Важливим є реформування державного екологічного контролю і прийняття законопроекту №3091 "Про державний екологічний контроль". Ця реформа допоможе змінити підходи екологічного контролю від каральних методів до попередження/запобігання шкоді довкіллю.

Аналіз Плану відновлення у секторі "Нова аграрна політика"

У Плані стратегічними цілями для аграрного сектору на найближчі 10 років називають економічну трансформацію агропромислового комплексу (далі — АПК) і розвиток аграрної інфраструктури.

Екодія **підтримує** прогресивні й позитивні заходи для сталого відновлення сільського господарства, які були випрацювані:

- ✓ **Сприяння переходу агропродовольчого сектору до "зеленого" зростання**

Аграрна сфера найбільше відчуває наслідки зміни клімату через посухи, недостатність вологи, перерозподіл опадів і температурні коливання. Тому адаптація до зміни клімату та пом'якшення її наслідків є важливими в процесі відновлення. Окрім цього, слід скорочувати кількість парникових газів,

які утворюються через ведення сільського господарства. Необхідно впроваджувати нові кліматично-дружні технології^{3,4}, робити фокус на збереженні біорізноманіття через природо-орієнтовані рішення.

✓ **Розвиток переробних потужностей, стимулювання та розвиток переробки**

Одним із завдань, описаних у Плані, є переробка відходів рослинництва й тваринництва (побічних продуктів тваринного походження). Ми підтримуємо цю ініціативу та вважаємо, що агропідприємства повинні покладатися у цьому процесі на принципи циркулярної економіки. Та не менш першочерговим завданням є скорочення кількості відходів і локальна переробка.

✓ **Повернення та відновлення сільськогосподарських земель**

Значна частина земель у ході воєнних дій може стати непридатною для економічної діяльності, тому важливо провести інвентаризацію земель і стало запустити процес їх відновлення. Рекомендуємо основним способом їх відновлення обрати консервацію земель і використання природо-орієнтованих рішень.

✓ **Розвиток кооперації та органічного виробництва**

У Плані звучать ідеї розвитку кооперації, а також органічного виробництва. Екодія підтримує диверсифікацію малих і середніх агропідприємств, фермерських господарств⁵; такий підхід також відповідає Європейському зеленому курсу (далі — ЄЗК).

Попри наявність прогресивних рішень, урядовці заклали доволі **негативні ініціативи**, які роблять аграрний сектор не джерелом зеленого зростання, а однією з причин кліматичної кризи. Водночас частина питань недостатньо розкриті в межах Плану.

✗ **Розвиток тваринництва й перенаправлення зернової та олійної сировини в тваринницьку галузь**

Одним із пріоритетів Плану відновлення є нарощування виробництва тваринництва. Подальший активний розвиток галузі матиме негативні наслідки, оскільки інтенсивне тваринництво є екологічно небезпечним виробництвом. За даними ЄЗК, орієнтовно 68% сільськогосподарських земель у Європі використовують для тваринництва (кормові культури). Тому подальший інтенсивний розвиток тваринництва може призвести до збільшення викидів парникових газів. Окрім цього, у межах розвитку цієї галузі утворюється величезна кількість відходів, які забруднюють довкілля. До того ж, галузь тваринництва потребує великої кількості води в процесі виробництва, а продукти тваринного походження мають один з найбільших водних відбитків поміж галузей продовольства. Відтак, в умовах недостатньої забезпеченості водними ресурсами та подальших прогнозованих змін у кількості та якості водних ресурсів в Україні (зокрема через зміну клімату), нарощення поголів'я не є доречним та створює додаткові ризики.

³ Technology Needs Assessment Report Mitigation. Ukraine <https://tech-action.unepdtu.org/wp-content/uploads/sites/2/2019/08/tna-01-mitigation-ua-final-190731.pdf>

⁴ Technology Needs Assessment Report Adaptation. Ukraine <https://tech-action.unepdtu.org/wp-content/uploads/sites/2/2019/09/final-ukraine-tna-adaptation-report.pdf>

⁵ Принципи зеленої післявоєнної відбудови України <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html>

Пропозиція: розвиток дрібномасштабного тваринництва з високими стандартами добробуту тварин; застосування технологій і практик для скорочення викидів парникових газів, зменшення та переробки сільськогосподарських і харчових відходів. Окрім цього, виробництво та переробка повинні розвиватися за принципами циркулярної економіки⁶.

× Відсутність підтримки для малих і середніх фермерів

У Плані ми не помітили конкретного фокуса на підтримці малих і середніх фермерів. Малі та середні фермерські господарства — це той самий малий і середній бізнес, який має бути основою повоєнної відбудови. Малі (зокрема сімейні) фермери становлять 98% усіх сільгоспвиробників у світі та обробляють понад 53% сільськогосподарських угідь. Крім того, такі господарства виробляють близько 60% валового сільськогосподарського продукту України.

Пропозиція: розробка та імплементація більшої, системної державної підтримки малих і середніх фермерських господарств. Така підтримка важлива не лише в питаннях нових садів, ягідників, а й у вирощуванні овочів і зернових. Окрім підтримки розвитку виробництва, необхідна підтримка переробки сировини (створення ланцюгів доданої вартості) та доступу до ринків збуту в Україні. Для цього важливим є стимулювання на державному й регіональному рівнях кооперації дрібних і середніх виробників.

Крім рослинництва, варто приділити більше уваги та надати більше підтримки малому та середньому бізнесу в галузі тваринництва, які потребують підтримки в розвитку переробки своєї продукції та безпечної утилізації та переробки відходів і побічних продуктів тваринництва. Зокрема, йдеться про допомогу в доступі до технологій, фінансів і знань.

× Розвиток меліорації замість раціонального використання води

У Плані розвиток меліорації розглядається як один із важливих заходів адаптації до зміни клімату. Проте у Планах урядовці мало приділяють увагу зменшенню водності річок, що спостерігатиметься у наступні роки у зв'язку зі зміною клімату.

Пропозиція: у питаннях розвитку меліорації необхідно робити потужний фокус на енергоефективні заходи та раціональне використання води. Окрім цього, Мінагро та відповідальні міністерства повинні забезпечення використання найкращих технологій із використання води для зрошення, зокрема використання очищених стічних вод⁷. Важливо передбачити в Плані такі заходи, як демонтаж гідромеліораційних систем, які наразі не мають господарського значення, призводять до осушування водноболотних угідь або впливають на гідрологічний режим річок.

⁶ UN/DESA Policy Brief: Circular agriculture for sustainable rural development

<https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/un-desa-policy-brief-105-circular-agriculture-for-sustainable-rural-development/#:~:text=Circular%20agriculture%20focuses%20on%20using,the%20ecological%20footprint%20of%20agriculture.>

⁷ Спільна позиція Екодії, WWF-Україна та Української

природоохоронної групи щодо зрошення в Україні <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Zroshennia-na-pd-ua-pozytsia.pdf>

- ✘ **Розвиток "Розумної Зеленої Угоди": поступове погодження вимог до українських сільгоспвиробників із вимогами Зеленого курсу ЄС із урахуванням української національної специфіки**

Розвиток "Розумної Зеленої угоди" створює ризики недотримання відповідного курсу "зеленого" переходу. Зелена угода — це вже узгоджений компроміс країн-членів Європейського Союзу. Намагання отримати особливе ставлення до України уповільнить переговори про вступ до ЄС та зменшить ефективність угоди як такої.

Пропозиція: стратегія повинна співвідноситись зі скороченням парникових газів і адаптацією до зміни клімату, а також перспективами майбутнього членства в ЄС. Україна має потенціал для зеленого переходу в аграрній сфері, тому важливо ставити амбітні цілі та задачі для сталого розвитку агросектору.

- **Створення стратегії та плану дій для розвитку сільських територій**

Розвиток сільських територій нерозривно пов'язаний із розвитком аграрного сектору. Тому економічна трансформація агросектору має відбуватися комплексно/паралельно з розвитком сільських територій. Сільські території мають стати не лише виробничою базою, а й комфортним місцем проживання для мільйонів українців, зокрема переселенців.

Пропозиція: у процесі планування та реалізації плану відновлення не слід ігнорувати питання сільського розвитку. Важлива синхронізація та взаємодія відповідальних міністерств, зокрема Мінрегіону та Міндовкілля, задля створення комплексної стратегії розвитку сільських територій і конкретного плану дій, який реально виконати в складних умовах повоєнної відбудови. Також видається за необхідне залучити Мінсоцполітики в рамках підтримки переселенців, для яких сільські території стали прихистком.

Аналіз Планів відновлення у секторі "Енергетична безпека"

Один із принципів Плану відновлення — відбудова кращого, ніж було (Build Back Better). У Плані прямо прописана можливість впровадження ключових принципів ЄС для переходу до "зеленої" економіки. А проте **частина по енергетиці не містить глобального, цілісного та прогресивного бачення енергетичного переходу**. Наявні пропозиції більше нагадують великий "список покупок", в якому знайшлося місце усім зацікавленим сторонам — нові нафтогазові проекти межують із розвитком ВДЕ (з особливим фокусом на біоенергетиці), будівництвом нових атомних блоків і потужностей гідроенергетики, воднем із відновлюваної енергії та повною інтеграцією до енергосистеми ЄС.

Насправді ж, гучні **заяви про перехід до низьковуглецевої економіки не підкріпленні планами**, а навпаки складаються з низки помилкових рішень (false solutions).

- **Енергоефективність у секторі будівель**

На окрему позитивну відзнаку заслуговують заплановані масштабні заходи з підвищення енергоефективності будівель і пропонувані плани локалізації виробництва матеріалів і обладнання для проведення таких заходів. Заразом, реалістичність виконання плану з термомодернізації 20 тисяч будинків вже до кінця 2022 року викликає сумніви через відсутність державної програми підтримки

енергоефективності чи іншого механізму фінансування заходів такого масштабу. Створення механізмів для реалізації планів термомодернізації має бути пріоритетом.

Деякі заходи з Плану можна не відкладати в часі, а починати впроваджувати якнайшвидше. Наприклад, доцільно якомога раніше (не очікуючи запланованого наразі 2028 року) встановити обов'язковість виконання європейських вимог NZEB — будівель із близьким до нульового рівнем енергоспоживання — при новому будівництві всіх типів будівель.

У Плані до виконання на 2022 рік прописані важливі маловитратні заходи зі скорочення питомого енергоспоживання (регулювання газових котлів у домогосподарствах, утеплення теплопроводів у будинках тощо) та процеси нормативного врегулювання (підвищення мінімальних вимог енергетичної ефективності будівель, визначення критеріїв NZEB тощо). Для того, щоб подолати виклики наступного опалювального сезону та розпочати покращення національних стандартів задля більш сталого відновлення, усі перераховані заходи мусять впроваджуватися вже зараз. Окрім того, підготовка будівельників, проєктувальників та інших спеціалістів, які відбудовуватимуть Україну за новими стандартами, має так само розпочинатися заздалегідь.

- **Атомна енергетика**

Плани збільшення потужностей атомної енергетики ігнорують реальний стан галузі у світі. Компанії з дружніх країн фактично втратили досвід будівництва нових реакторів (як Westinghouse) або ще не побудували жодного комерційного реактора (стартапи з малими реакторами). Заявлений пріоритет атомної енергетики робить Україну ще менш привабливою для інвесторів у ВДЕ, які вже мають негативний доступ інвестицій у країну.

Досвід будівництва тих кількох реакторів, які починали будувати у світі в останні десятиріччя, показує що вартість і час спорудження непрогнозовано зростають (термін виконання мінімум 8–12 років). Будь-яке нове будівництво АЕС у країні буде експериментом, через який буде втрачено час та гроші, що відтермінує впровадження швидких, реальних і найбільш економічно доцільних рішень.

Ризик значних аварій, питання поводження з відпрацьованим ядерним паливом і радіоактивними відходами, конкуренція за водні ресурси, недопустиме теплове забруднення (і неможливість працювати) в умовах надзвичайних теплових хвиль роблять АЕС екологічно неприйнятними.

Окупація Запорізької та Чорнобильської АЕС демонструє надзвичайні безпекові ризики в умовах війни — як з точки зору ризику аварії зі значним забрудненням довкілля, так і через контроль за значною частиною генеруючих потужностей сконцентрованих на майданчиках АЕС.

- **Відновлювані джерела енергії мають бути пріоритетом**

Загалом, у наступні 10 років передбачається помірний розвиток ВДЕ — встановлення додаткових 5–10 ГВт. Проте саме різке збільшення виробництва електрики від ВДЕ потрібне для швидкої трансформації країни для відмови від викопного палива та енергетичної незалежності. Важливою передумовою є створення нових механізмів гарантування інвестицій у сектор.

Водночас відсутні визнання переваг локальної децентралізованої ВДЕ-генерації в громадах та її підтримки на рівні держави. Плани підтримки енергетичних кооперативів та інших колективних форм реалізації проєктів ВДЕ також наразі відсутні. Проте саме вони можуть стати запорукою енергетичної безпеки та незалежності України.

Величезні потужності відновлюваної енергетики (30 ГВт) передбачається побудувати для виробництва водню суто з метою експорту до країн ЄС. Втім пріоритет має бути в першу чергу на внутрішній ринок і споживача, а орієнтир на зовнішній ринок і зовнішніх гравців має бути вторинним.

- **Відмова від викопного палива в опаленні**

Екодія вітає задекларований курс на поступове заміщення викопного газу на відновлювані джерела енергії в опаленні. Але його можна пришвидшити, ставлячи в пріоритет оновлення саме системи централізованого опалення як найшвидшого та найдешевшого способу справжньої декарбонізації сектору. Через російську агресію енергетична система України зазнала великих втрат, тож при відбудові важливо встановити правильні пріоритети.

Плани відновлення мають більшою мірою спиратися на цілі, заявлені в планах Європейського Союзу, зокрема REPowerEU. Серед цих планів — прискорення заборони використання газових котлів, швидке збільшення використання теплових насосів тощо.

- **Невиправдані очікування від водню**

Використання водню очікується для тих процесів, які неможливо легко електрифікувати та жити безпосередньо з відновлюваної електроенергії, або використовувати для балансування в періоди, коли відновлювана електроенергія недоступна. Водень, можливо, буде відігравати роль у таких секторах, як виробництво "зелених" будівельних матеріалів (сталь, цемент), судноплавство на далекій відстані, авіація тощо.

На першому місці має бути розвиток внутрішнього ринку водню, і тільки після цього можливо буде розглядати його експорт. Набагато доцільніше використати ці потужності ВДЕ не для виробництва водню на експорт, а для генерації тієї ж електроенергії всередині України, зокрема з метою заміщення потужностей ТЕС і АЕС, що повинні бути виведені з експлуатації. Тоді декарбонізація та енергетичний перехід відбудуться набагато швидше.

Експорт зеленої енергетики в ЄС високовольтною мережею буде значно доцільнішим. Будь-які інвестиції у потужності з виробництва водню мають відбуватися на суто комерційній основі без державної фінансової підтримки.

- **Відмова від використання вугілля в енергетиці та справедлива трансформація вугільних регіонів**

Позитивним є факт окремої згадки про диверсифікацію економіки та удосконалення інфраструктури монофункціональних міст (зокрема шахтарських) і розроблення відповідної державної програми до кінця 2022 року. Це надзвичайно важливе питання в рамках задекларованого курсу на відмову від використання вугілля в електроенергетиці та опаленні.

Аналіз Плану відновлення у секторі «Екологічна безпека»

Екодія підтримує бачення відновлення зруйнованої інфраструктури та структурної перебудови економіки на основі чистих, низьковуглецевих і енергоефективних технологій, інтеграції до промислових альянсів ЄС і участі в нових виробничих ланцюгах. Імплементация міжнародних угод, зокрема Угоди про асоціацію Україна-ЄС і Паризької угоди, допоможе в реалізації створеного бачення.

Важливо **не допустити погіршення стану навколишнього середовища** порівняно з довоєнним періодом в Україні, бо навіть до початку війни забруднення водних ресурсів, повітря, ґрунтів були суттєвими. Через російську агресію ситуація погіршилась, тож дотримання затвердженого законодавства, його оновлення та, у деяких випадках, підвищення вимог є обов'язковими. Звертаємо увагу на **важливість налагодження системи якісного моніторингу** стану поверхневих і підземних вод, повітря та ґрунтів. Це також допоможе в зборі доказів щодо злочинів проти довкілля, спричинених російською агресією, та дасть можливість відстояти свої права в міжнародних інстанціях.

- **Кліматична політика: запобігання та адаптація до зміни клімату**

Наразі в українському законодавстві існує прогалина між національною та місцевою кліматичною політикою. Під час відновлення міст одним із пріоритетів має стати адаптація до зміни клімату. З кожним роком середня температура зростає, розподілення опадів змінюється, призводячи до підтоплень інфраструктури, аномальна спека унеможлиблює життя в містах України. Важливо, аби під час розробки планів відновлення на регіональному та локальному рівнях вони розроблялись разом із баченням адаптації до зміни клімату.

Ми підтримуємо продовження реалізації міжнародної кліматичної політики, удосконалення системи моніторингу, звітності та верифікації. Впровадження національних планів щодо декарбонізації допоможе посилити економіку України. Водночас, відповідно до Паризької угоди, Україна до 2025 року має переглянути Національно визначений внесок та визначити більш амбітну ціль зі скорочення викидів парникових газів. Станом на зараз встановлена попередня ціль перевиконана, тож ми маємо встановити ціль, яка буде гарантувати реальне скорочення. Для підвищення кліматичних амбіцій важливо від початку 2024 розпочати широкі обговорення щодо нової цілі, залучаючи регіональний і місцевий рівні, громадськість, забезпечити прозорість процесу.

- **Екологічна безпека та ефективне управління відходами**

Після початку повномасштабного російського вторгнення у зонах активних бойових дій та окупації залишається велика кількість військових відходів, і з кожним днем їх кількість збільшується. Зараз неможливо говорити про утилізацію військових відходів у зонах бойових дій, але важливо до завершення війни та повного доступу до територій мати план для швидкого збору та утилізації відходів, аби не допустити ще більшого забруднення у майбутньому. На деокупованих територіях вже можливо проводити збір і утилізацію, але важливо, аби ця робота була системною. Тож робота над створенням плану зі збору та утилізації військових відходів має розпочатись у 2022 році.

Поводження з відходами завжди було великою проблемою, яку не вирішували десятиріччями. Представлений План будівництва нових потужностей сміттєпереробних заводів, 62 заводи механіко-біологічної обробки відходів та 27 об'єктів утилізації відходів із видобутком енергії не є рішенням для скорочення впливу сектору на довкілля. Для цього мають бути збудовані станції компостування

органічних відходів, створені сортувальні центри, має вироблятися енергія з біовідходів. Але в першу чергу, варто забезпечити запобігання утворенню та повторне використання відходів.

- **Збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту й обмежених пропозицій**

Охорона та раціональне використання водних ресурсів

У межах Плану приділяється окрема увага якості та доступності водних ресурсів. Ми неодноразово звертали увагу на проблему забруднення води нітратами з сільськогосподарських джерел. У період війни проблема загострюється через вплив воєнних дій і розорювання нових земель у зв'язку з ризиками продовольчої безпеки у світі.

До повномасштабного наступу в Україні існувала проблема із дотриманням екологічних вимог ведення сільського господарства у межах прибережних захисних смуг, водоохоронних зон, схилів. У планах відновлення передбачено шляхи запобігання цим правопорушенням. Ми підтримуємо цю ініціативу та вважаємо, що варто підвищувати екосвідомість фермерів, власників присадибних ділянок, тощо. Проте зауважуємо, що важливо паралельно передбачати ефективний моніторинг і контроль за виконанням природоохоронних вимог.

Ми підтримуємо ініціативу з продовження реалізації Водної Рамкової директиви, зокрема в частині розробки Планів управління річковими басейнами. Ці плани є дуже важливим для покращення стану водних ресурсів, особливо в післявоєнний період.

Охорона та раціональне використання земельних ресурсів

Ми підтримуємо ініціативу з питання відновлення земель, зокрема в частині реалізації заходів із консервації, рекультивациі та поліпшення земель, постраждалих внаслідок російської агресії, особливо враховуючи кількість замінованих і забруднених земель. Проте робота з планування та впровадження має відбуватись разом із Міністерством аграрної політики і продовольства.

Важливо налагодити систему моніторингу за станом водних ресурсів, а також моніторингу та контролю за належним використанням агрохімікатів і пестицидів.

- **Збереження природних екосистем і біологічного різноманіття, відновлення та розвиток природоохоронних територій і об'єктів**

Як зазначено в Плані, внаслідок війни близько 20% площі всіх природоохоронних територій України перебувають у небезпеці. Під загрозою знищення наразі залишаються 17 Рамсарських об'єктів загальною площею 627,3 тис. га, близько 160 територій Смарагдової мережі площею 2,5 млн га та 4 біосферні заповідники. Це несе загрозу стратегічним цілям зі збереження біорізноманіття, призводить до зменшення потенціалу поглинання парникових газів, посилює процес опустелювання. Також до війни сектор ПЗФ характеризувався недостатнім фінансуванням, відсутністю менеджмент-планів для більшості природоохоронних територій, що призводило до неефективної охорони природи та порушень на землях ПЗФ.

В розробленому Плані до фінансування представлені проєкти з побудови 15 біопереходів і створення 10 парків Європейського зразка.

Пропозиція: Інвестувати кошти варто у покращення стану наявних природних територій на півдні та сході України, оскільки традиційно ці парки не доотримують належне фінансування. Пріоритетними заходами для фінансування мають стати саме розробка планів управління територією та вирішення земельних питань — винесення в натуру, встановлення охорони тощо.

Варто відзначити, що для будівництва біопереходів у першу чергу має бути розроблена та затверджена мережа природоохоронних територій і відповідні будівельні норми. Наразі в Україні не прийнятий закон про Смарагдову мережу та відсутні необхідні будівельні стандарти. Важливо *ухвалити закон 4461 про території Смарагдової мережі*, щоб законодавчо закріпити Смарагдову мережу та виконати євроінтеграційні зобов'язання. В умовах російської агресії та необхідності повоєнного відновлення це є просто необхідним. По-перше, велика частина об'єктів Смарагдової мережі порушена військовими діями й потребує чітких планів управління, які сприяли б відновленню цих територій. По-друге, повоєнне відновлення потребуватиме великих ресурсів і значного зростання економіки. Щоб при цьому не нашкодити довкіллю та наступним поколінням, у нас мають бути чіткі критерії для бізнесу та промисловості, де можна, а де не можна вести свою діяльність.

- **Ефективне державне управління у сфері захисту довкілля та природокористування**

Екодія *не підтримує скорочення строків, спрощення процедур, або відміну ОВД та CEO в період післявоєнного відновлення*. Як зазначено у Плані, це може стати перепорою у досягненні європейських стандартів державного управління у галузі охорони довкілля та призвести до додаткового забруднення під час відновлення. Процедура має бути повністю запущена в найкоротші строки, аби не допустити погіршення стану довкілля через процес відновлення.

Пропозиція дерегуляції та **спрощення доступу до надр** та нарощування мінерально-сировинної бази України **має бути відкинута**. Видобуток ресурсів має відбуватись із ретельною оцінкою впливу на довкілля, оскільки видобуток надр має одні з найбільш руйнівних впливів на довкілля і призводить до деградації екосистем.

Державний моніторинг у галузі атмосферного повітря

Модернізація та створення нових пунктів спостережень, модернізація лабораторій державної системи моніторингу довкілля є важливим і необхідним кроком. Зокрема, сучасна та надійна система моніторингу якості повітря дасть можливість українцям і українкам знати, яким повітрям вони дихають в режимі реального часу. Для розбудови мережі моніторингу якості повітря кожна зона (область) та агломерація (місто з населенням більш ніж 250 тис.) мають затвердити програми державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Згідно з Постановою КМУ від 14.08.2019 №827 (далі — Постанова) термін подачі на погодження Міндовкіллю встановлено 1 липня 2021 року. Станом на сьогодні, 6 зон і агломерацій (або 10 — разом із зонами та агломераціями, де продовжуються військові дії) не подали Міндовкіллю свої програми.

Зважаючи на це, обласним державним адміністраціям і міським радам необхідно вжити всіх можливих заходів, щоб надолужити допущене відставання та затвердити програми державного моніторингу в галузі атмосферного повітря якомога швидше.

Крім цього, в рамках фінансування цього проекту необхідно передбачити фінансування перекладу методів оцінювання рівнів забруднюючих речовин (ДСТУ), перелік яких визначений в Постанові, оскільки наразі вони затверджені, проте не перекладені на українську мову.